

MARKAZIY OSIYODA TRANSCHEGARAVIY DARYOLAR MUAMMOLARINI HAL ETISHNING YANGI BOSQICHI (2016–2023)

Xudoyberdiyev Xumoyunbek Xabibulla o'g'li
“TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti
“Ekologiya va huquq” fakulteti 2-bosqich talabasi.
Email: xumoyunxudoyberdiyev80@gmail.com

Ataboyev Javoxir Sarvar o'g'li
“TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti
“Ekologiya va huquq” fakulteti 2-bosqich talabasi.
Email: javoxirbekjavoxirbek@gmail.com

Annotatsiya: Suv Markaziy Osiyo mamlakatlarining ijtimoiy-iqtisodiy farovonligini va ekologik barqarorligini ta'minlovchi asosiy omil sanaladi. Mazkur maqolada Markaziy Osiyoda transchegaraviy suv munosabatlariga oid muammolarni hal qilish bilan bog'liq diplomatik masalalar ko'rib chiqiladi. SSSR parchalangan davrdan boshlab bugungi kungacha bo'lgan davrda ushbu muammoni hal qilishga bo'lgan harakatlar batafsil tahlil qilinadi. Xususan, mintaqa mamlakatlari o'rtasidagi aloqa va hamkorlikdagi muhim bo'lgan sohalar, masalan, suvning taqsimlanishi, suv resurslaridan oqilona foydalanish kabilar tavsiflanadi va kelishilgan suv resurslarini boshqarish strategiyalarini amalga oshirish, shuningdek, suv diplomatiyasi sohasida mutaxassislar tayyorlashni yo'lga qo'yish va davlatlararo hamkorlik istiqbollari mustahkamlash xususida ham muhim ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Markaziy Osiyo, suv diplomatiyasi, suv resurslari, transchegaraviy daryolar, gidroenergetika.

Kirish. SSSR parchalanganidan keyin Markaziy Osiyo mamlakatlari uchun asosiy muammolardan biri suv resurslarini muvofiqlashtirilgan holda boshqarish edi [1. 55-bet]. Mintaqada suv ustuvor ahamiyatga ega bo'lib, kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilab beradigan asosiy omillardan biri hisoblanadi. Mintaqaning katta qismi qurg'oqchil cho'l hududlaridan iborat bo'lganligi vaziyatni yanada murakkablashtiradi. Oxirgi o'n yilliklarda Markaziy Osiyo mamlakatlari suv muammolarini hal etish bo'yicha muhim qadamlar qo'ymoqda, biroq hozircha aniq natijalarga erishilgani yo'q. Xususan, bugungi kunda suv ta'minoti va chuchuk suv sifati bilan bog'liq muammolarning ham mavjudligi mintaqa davlatlari hayotida muhim rol o'ynaydi. Zero, ularga e'tibor bermaslik mintaqadagi ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy vaziyatning beqarorlashishiga olib kelishi mumkin.

Qirg'iziston va Tojikiston davlatlari mintaqada suv resurslarini nazorat qiladi va daryolarning quyi oqimida joylashgan mamlakatlarni suv bilan ta'minlash shartlarini belgilaydi. Aholisini va iqtisodiyotini elektr energiyasi bilan ta'minlash uchun Qirg'iziston va Tojikiston gidroenergetikadan foydalanadi. Bu esa qish oylarida ortiqcha suv oqib ketishiga olib keladi. Hatto suv toshqinlarini keltirib chiqaradi va atrof-muhitni yomonlashishiga ham o'z ta'sirini o'tkazadi, aksincha, yozda esa,

hozirgi vaqtda suvga bo'lgan talab ortib borayotganiga qaramay, suv oqimi kamayishiga olib keladi.

SSSR parchalanganidan keyin transchegaraviy daryolarda suv resurslari bilan bog'liq muammolar, ayniqsa, qishloq xo'jaligi yerlarini sug'orish uchun suv resurslarining yetishmasligi va kamayib borishi kuchaygan.

Tyan-Shan va Pomirdagi muzliklar ushbu daryolarning quyi va yuqori oqimida joylashgan o'z milliy manfaatlariga ega bo'lgan mamlakatlar o'rtasidagi ziddiyatlarni sezilarli darajada kuchaytirdi. Bu asta-sekin Markaziy Osiyoda davlatlararo munosabatlardagi keskinlikning kuchayishiga olib keldi. Masalan, Orol fojiasi ham tabiiy, ham antropogen omillar ishtirok etgan murakkab va uzoq davom etgan jarayonlar natijasidir. O'tgan asrning 20-30-yillarida irrigatsiya tizimlari qurilishi boshlanganidan keyin mintaqa ekotizimida sezilarli o'zgarishlar amalga oshirildi.

O'rta Osiyoda paxta va sholi ekinlarini sug'orish uchun katta kanallar qurilishi katta miqdorda suv yo'qotilishiga va Orol dengizida halokatga olib keldi. Bu mintaqada mojaro va keskinlikni keltirib chiqardi va natijada asosiy suv manbasining yo'q bo'lib ketishiga olib keldi.

So'nggi yillarda suvdan foydalanish muammosi

Markaziy Osiyodagi transchegaraviy daryolardan foydalanishdagi muammoning turli jihatlarini o'rgangan tadqiqotchilarda katta qiziqishlar uyg'ongan. Albatta, tadqiqotlarning asosiy qismi diplomatiya va xavfsizlik masalalariga [2–4] hamda muammoning xalqaro-huquqiy jihatlariga [5] bag'ishlangan. Biroq, bugungi kunda iqtisodiy, ekologik va iqlimiy jihatlarini o'rganadigan ko'plab sabablar ham paydo bo'lmoqda[6]

Xorijiy tadqiqotchilar so'nggi 7-8 yil ichida Markaziy Osiyodagi transchegaraviy daryolarning suv resurslaridan foydalanish muammosini hal qilishda yuz bergan jiddiy o'zgarishlarga unchalik e'tibor bermayaptilar. Aynan so'nggi yillarda suv resurslari masalasida mintaqa davlatlarining pozitsiyalarini muvofiqlashtirish va ulardan birgalikda foydalanishning real vositalari va mexanizmlarini yaratish uchun qulay imkoniyat paydo bo'ldi. Bu o'zgarishlar, asosan, Markaziy Osiyo davlatlarining qator rahbarlari almashganidan so'ng sodir bo'ldi: 2016-yilda muhtaram birinchi prezidentimiz Islom Karimov vafotidan so'ng Shavkat Mirziyoyev O'zbekiston Respublikasi Prezidenti bo'ldi, 2019-yilda Nursulton Nazarboyev iste'foga chiqqanidan keyin Qozog'istonga Qosim-Jomart Toqayev rahbarlik qildi. 2020-yilda esa Qirg'izistonda siyosiy inqiroz natijasida prezident ag'darilganidan so'ng Sooronbay Jeenbekov Qirg'iziston prezidenti bo'ldi. Bu mamlakatlarda rahbarlarning almashishi Markaziy Osiyoda suv muammolarini hal

qilishda yondashuvlarning o'zgarishiga va yangi boshqichga olib chiqdi. Tadqiqotchilar Markaziy Osiyo mamlakatlari o'rtasidagi munosabatlarni batafsil va tizimli tahlil qilish uchun mojaroni hal qilishda retrospektiv usuldan foydalanganlar. Ushbu usul mintaqadagi suv munosabatlarining hozirgi holatiga qanday omillar va hodisalar ta'sir qilganini yaxshiroq tushunish imkonini beradi. Xronologik usul bir qator joriy voqealarni tiklashga, bir-biri bilan bog'lanishga va muhim vaqtinchalik o'zgarishlarni qayd etishga yordam beradi. Sinxron usul tanlangan davrda Markaziy Osiyo mamlakatlarida parallel ravishda sodir bo'lgan jarayonlarni kuzatish, shuningdek, mintaqaning turli mamlakatlarida suv resurslarini boshqarish bo'yicha yondashuvlardagi umumiy tendentsiyalar va farqlarni aniqlash imkonini beradi. Mamlakatlar tomonidan suv muammolarini hal qilish uchun qabul qilingan rasmiy kelishuvlar, deklaratsiyalar va tashabbuslar ko'rib chiqiladi. Rasmiy hujjatlarni tahlil qilish mamlakatlar o'rtasidagi muloqot dinamikasini tasdiqlash, resurslarni taqsimlash, muvofiqlashtirilgan suvni boshqarish strategiyalarini ishlab chiqish va amalga oshirish va hamkorlikning xos bo'lgan yo'nalishlarini izlashga yordam beradi.

Markaziy Osiyo davlatlarining suv muammosini hal etishdagi ilk qadamlari transchegaraviy daryolarning suv resurslarini boshqarish sohasidagi masalalarni Markaziy Osiyo davlatlari tomonidan ko'rib chiqish jarayonining birinchi bosqichi 1991-yildagi Toshkent bayonotining muhokama qilinishi va imzolanishi bo'ldi. 1992-yilda esa Olma-Ota shartnomasi imzolandi. 1993-yilda Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlari tomonidan Orolni qutqarish xalqaro jamg'armasi (IFAS) va Davlatlararo muvofiqlashtiruvchi suv komissiyasi (ICWC) tuzildi, uning tarkibiga ikkita suv havzasi birlashmalari ijro etuvchi organlar sifatida kiritildi: "Amudaryo" va "Sirdaryo".

1995-yilda Markaziy Osiyo davlatlari suv resurslari sohasidagi munozarali masalalarni Nukus deklaratsiyasini imzolash orqali hal qilishga urinishdi, keyinchalik yana bir qancha hujjatlar ham qabul qilindi, biroq ular ham mintaqada davlatlari o'rtasidagi ziddiyatlarni to'liq bartaraf eta olmadi. 30 yildan ortiq vaqtdan beri Markaziy Osiyo mamlakatlari qarama-qarshi yo'nalishda harakat qilishda davom etmoqda.

SSSR parchalanganidan keyin Markaziy Osiyoda suv resurslarini boshqarish masalasi global ahamiyat kasb etmoqda, chunki u nafaqat ushbu mintaqada, balki butunjahon hamjamiyatining barqarorligi va mustahkamligiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Bu masala nafaqat ekologik barqarorlik, balki ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, oziq-ovqat va xalqaro xavfsizlikni ta'minlashga ham tegishli.

Aniqlangan muammoning global ahamiyati tufayli suv resurslari bilan bog'liq nizolarni hal qilishda turli xalqaro tashkilotlar ishtirok etmoqda. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT), Yevropa Ittifoqi, Jahon banki, OTB, YeTTB va boshqa xalqaro tashkilotlar Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasida hamkorlikni rivojlantirish va suv resurslarini boshqarish bo'yicha barqaror yechimlarni ishlab chiqish tarafdori. Ular moliyaviy, texnik va huquqiy yordam ko'rsatmoqda, shuningdek, mintaqa davlatlari o'rtasida muloqot va tajriba almashish uchun platformalar yaratdi.

Hozirgi vaqtda suv resurslariga demografik bosimning kuchayishi, qurg'oqchilikning ta'siri, suv manbalarining ifloslanishi, oqava suvlarni tozalash tizimlari va ifloslanishning biologik manbalarining bir vaqtning o'zida rivojlanmaganligi bilan sanoatning kengayishi natijasida suvdan foydalanish sohasidagi vaziyat yomonlashmoqda. Suv resurslariga demografik bosimning kuchayishi va oqava suvlarni tozalash uchun infratuzilmaning yetarli emasligi natijasida tif isitmasi, vabo va gepatit kabi yuqumli kasalliklarning tarqalishiga olib kelishi mumkin [6. 46-bet].

Gidroenergetika salohiyatining asosiy qismi Qirg'iziston (12,8%) va Tojikistonda (76,8%) to'plangan. O'zbekiston va Turkmaniston Qirg'iziston va Tojikistondagi suv ta'minotiga bevosita bog'liq, chunki sug'oriladigan yerlarda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish bu respublikalar iqtisodiyoti uchun muhim ahamiyatga ega. O'z navbatida suv energetikasi Qirg'izistonda - 77 % va Tojikistonda - 96 % energiya balansiga ega [7. 237-bet].

Markaziy Osiyodagi suv muammosi atrofidagi bahslarning eng asosiylari.

2000-yillarda Qirg'izistondagi Qambarota GESlar kaskadi va Tojikistondagi Rog'un GESi qurilishining qayta tiklanishi haqidagi e'lonlar mintaqada jiddiy keskinlikni keltirib chiqardi. Quyi oqimdagi davlatlar bu loyihalar o'z hududlarida suv tanqisligiga olib kelishidan qo'rqishgan. Masalan, Tojikistonda Rog'un GESi qurilishi sovet davrida boshlangan, ammo SSSR parchalanib, respublikada fuqarolar urushi boshlanganidan keyin to'xtatilgan edi. 2008-yilda Tojikiston o'z mablag'i hisobidan GESlar qurilishini qaytadan boshlashga qaror qildi. Tojikiston hukumati uchun Rog'un GESi nafaqat iqtisodiy va siyosiy nuqtai nazardan katta ahamiyatga ega, balki mamlakatning istiqbolli kelajagi ramzi edi. U davlat taraqqiyotining o'ziga xos ramziga aylandi [8. P. 100]. Bu loyiha Tojikistonning ichki energetika salohiyatini oshirdi hamda milliy g'ururni oshirish va xalqaro hamjamiyat e'tiborini jalb qilishda muhim rol o'ynadi. Shu bilan birga, Rog'un GESi qurilishi Vaxsh daryosi havzasidagi suv resurslarining taqsimlanishiga ta'sir qilishi mumkinligi sababli qo'shni davlatlarda xavotir uyg'otgan.

Ushbu loyiha doirasida O'zbekiston va Tojikiston o'rtasida keskin nizolar yuzaga kelgan. O'zbek tomoni Tojikiston hukumatini Rog'un GESida to'g'on qurishga urinayotganlikda aybladi. Boshqa tomondan, tojik tomoni O'zbekistonni tojik gidroenergetikasini rivojlantirishga to'sqinlik qilayotganlikda ayblab, O'zbekistonning harakatlari o'z milliy manfaatlarini va mintaqadagi suv resurslarida monopoliyani saqlashga qaratilgan deb hisobladi [8. P. 100].

O'zbekiston, Qirg'iziston va Tojikistonning munosabatlari 2010-yillarning o'rtalariga qadar deyarli o'zgarmagan va bu mintaqadagi mojaroning yanada kuchayishiga olib kelishi mumkin. Transchegaraviy suv resurslaridan foydalanish va ularni boshqarish bo'yicha ushbu davlatlar o'rtasidagi beqarorlik va tushunmovchiliklar, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan mojarolar uchun xavfli asos yaratdi. 2016-yilda mamlakatimiz prezidenti Sh.Mirziyoyevning prezidentlik lavozimiga kelishi bilan mintaqadagi suv resurslari va energetika bilan bog'liq muammolarni hal qilishda jiddiy o'zgarishlar yuz berdi. Hukumatimiz rahbarlari o'z strategiyalarini o'zgartirdi va qo'shni davlatlar bilan munosabatlarni faol ravishda yaxshilashga va Markaziy Osiyodagi mojarolar ehtimolini kamaytirishga kirishdilar.

Prezidentimiz Markaziy Osiyoni mamlakatimiz tashqi siyosatining ustuvor yo'nalishi deb e'lon qildi. Shuningdek, prezidentimiz gidroenergetika sohasida yanada konstruktiv hamkorlikka tayyor ekanliklarini namoyish etdilar. Prezidentimizning yuqori oqimdagi mamlakatlarda GESlarni birgalikda qurish imkoniyatlari haqidagi bayonotlari davlatimizning mintaqa manfaatlarini mushtarakligiga xizmat qiluvchi murosa va yechimlarni izlashga tayyorligini ko'rsatadi.

2017-yilda prezidentimiz Sh.Mirziyoyevning Qirg'izistonga rasmiy tashrifi chog'ida gidroenergetika sohasidagi hamkorlikka oid muhim bayonotlar berilgan edi. Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev ikki davlatning Qambarota GES-1 ni birgalikda qurish niyatini e'lon qildi va bu hamkorlik har ikki tomon uchun ham foydali bo'lishi kerakligini ta'kidlab o'tdilar. Prezidentimiz ushbu loyiha har ikki davlat taraqqiyotiga hissa qo'shishi va ularning manfaatlarini rivojlantirish uchun oqilona va muvofiqlashtirilgan yondashuv ekanligiga ishonch bildirib o'tdilar [9].

Bu gaplar keyingi munosabatlarda ham tasdiqlandi. Xususan, 2021-yilning mart oyida prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev Bishkek shahriga navbatdagi tashrifi chog'ida bir qamcha kelishuvlar imzolandi. 2021-yil 30-noyabrda O'zbekiston Respublikasi bilan Qirg'iz Respublikasi o'rtasidagi davlat chegarasining alohida uchastkalari to'g'risidagi shartnoma hamda Andijon (Kampirobod) suv omborining suv resurslarini birgalikda boshqarish to'g'risidagi bitimni ratifikatsiya qilishga oid qonunlar imzolandi.[10]. Bu hujjatlar O'zbekiston va Qirg'iziston o'rtasidagi

munosabatlarni oʻrnatish va mustahkamlashda muhim qadam boʻldi. Davlat chegarasining alohida uchastkalari toʻgʻrisidagi shartnoma ikki davlat oʻrtasidagi chegarani maʼlum hududlarda belgilaydi, bu esa chegara masalalarida aniqlik va barqarorlikni oʻrnatishga yordam beradi.

Keyinchalik, Qirgʻiziston Respublikasi bilan 2021–2023-yillarga moʻljallangan elektr energiyasini oʻzaro yetkazib berish boʻyicha kelishuvlarga ham erishildi va tegishli protokol imzolandi. Ushbu kelishuvlar Sirdaryoning oʻrta va quyi oqimida vegetatsiya davrida Toʻqtoʻgʻul suv omboridan qoʻshimcha suv kelishini taʼminlash va suv resurslari tanqisligini oldini olishga qaratilgan edi [11]. Bu kelishuvlarga koʻra, Oʻzbekiston Qirgʻizistonga ortiqcha elektr energiyasini Qirgʻizistonga zarur boʻlganda yetkazib berishi kerak boʻlgan [12]. Buning evaziga Oʻzbekiston yozda Qirgʻiziston GESlaridan elektr energiyasining bir qismini qaytarib oladi. Bunday oʻzaro hamkorlik resurslarni samarali boshqarish, ham energiyaga boʻlgan ehtiyojni qondirish, ham oʻsimliklarning rivojlanish davrida Oʻzbekistonning muhim qishloq xoʻjaligi hududlarini yetarli miqdorda suv bilan taʼminlash imkonini beradi.

Bundan tashqari, Oʻzbekiston Turkmaniston tabiiy gazidan olinadigan elektr energiyasini Qirgʻizistonga ham yetkazib bergani mintaqa mamlakatlari oʻrtasidagi energetika sohasidagi hamkorlikni mustahkamlashga xizmat qilganini taʼkidlash joiz [13]. Bu qadamlar, shubhasiz, energiya va resurslar sohasida hamkorlik va manfaatlarni muvofiqlashtirishga qaratilgan.

2018-yilda Markaziy Osiyo mamlakatlari manfaatlarini birlashtirish boʻyicha tashabbuslar rivojlanishda davom etdi. Xususan, IFASga aʼzo davlatlar rahbarlarining yigʻilishi doirasida prezidentimiz Sh. Mirziyoyev Markaziy Osiyoda suv resurslaridan oqilona foydalanish boʻyicha Mintaqaviy dastur yaratish tashabbusini bildirib oʻtdi. Ushbu dastur oldidan ilmiy jamoatchilik vakillari ishtirokida mintaqaviy konferensiya ham tashkillashtirildi. Konferensiya davomida yangi hukumatimiz oʻzining qatʼiy pozitsiyasini oʻzgartirish va gidroenergetika sohasida qoʻshni davlatlar bilan hamkorlik qilishda yangi yondashuvlarni shakllantirishga oʻtishni nazarda tutuvchi islohotlarni faol amalga oshirdi [14].

2020-yil yanvar oyida Oʻzbekiston va Tojikiston davlatlari Tojikistonda umumiy qiymati 552 million dollarlik ikkita gidroelektr stansiyasini birgalikda qurish boʻyicha muzokaralarni boshladi. Bu GESlar 1,4 milliard kVt/soatgacha elektr energiyasi ishlab chiqarishga moʻljallangan boʻlib, faqat Oʻzbekistonning energiyaga boʻlgan ehtiyojini qondirishga yoʻnaltirildi [15].

Xususan soʻnggi 5 yil davomida transchegaraviy daryolar muammolari boʻyicha davlatlararo munosabatlarni muvofiqlashtirishga qiziqish milliy darajaga aylandi.

2020-yilda prezidentimizning farmoni bilan 2020-yildan 2030-yilgacha bo'lgan davrda mamlakatimiz suv xo'jaligini rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlangan bo'lib, mazkur Konsepsiya 11 ta asosiy yo'nalishni o'z ichiga oladi [4. 92-bet]. Uning asosiy maqsadlaridan biri barcha Markaziy Osiyo mamlakatlari o'rtasida mintaqadagi transchegaraviy suv resurslarini birgalikda boshqarishning o'zaro maqbul mexanizmlari yuzasidan takliflarni ishlab chiqish va mintaqa mamlakatlari bilan muhokama qilishdir [16]. Bundan tashqari, O'zbekiston suvdan foydalanish masalalari bilan shug'ullanuvchi ishchi guruhlar orqali suv xo'jaligi sohasida ham Markaziy Osiyoning boshqa davlatlari bilan ikki tomonlama darajada, ham IFAS va ICWC doirasida, ko'p tomonlama darajada samarali ishlar olib borilmoqda [4. 93-bet]. 2022-yil 27-sentabrda amalga oshirilgan tashabbuslarning hisoboti davomida O'zbekiston Respublikasi Suv xo'jaligi vazirligining xalqaro aloqalar va transchegaraviy suv masalalari boshqarmasi boshlig'i Sh.Batirov o'z nutqida Markaziy Osiyo davlatlarining suv resurslarini birgalikda boshqarishning yangi huquqiy asoslarini yaratish kerakligiga alohida to'xtalib o'tdi [12].

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, suv resurslaridan transchegaraviy foydalanish sohasida yuzaga keladigan ziddiyatli vaziyatlar xalqaro huquq va xalqaro suv huquqida mustahkamlangan normalarga qat'iy rioya qilish asosida hal etilishi lozim. Bunday holda, agar xalqaro mexanizmlar yaqinlashib kelayotgan suv tanqisligi inqirozi va kuchayib borayotgan davlatlararo mojarolarni to'xtatish uchun harakat qilishmasa yoki yetarlicha ishlamasa, mintaqaviy integratsiya muayyan murosalar bilan ishlashda davom etadi.

Ayni paytda mintaqada suvdan birgalikda foydalanish bo'yicha dolzarb masalalar ishlab chiqilayotgan bo'lsa-da, hali ham beqarorligicha qolmoqda. Diplomatik harakatlar natija berishi uchun kelishuvlarga rioya qilish va jarayonni qattiq nazorat qilish zarur.

Muammolarni hal qilishning yangi bosqichi

Markaziy Osiyo davlatlarining barchasi transchegaraviy suv resurslari bilan bog'liq muammolarni hal qilishga intilmoqda. Biroq, ular o'z maqsadlariga erishish uchun turli yondashuvlarni afzal ko'rmoqdalar. Xususan, Turkmaniston va Tojikiston BMT mexanizmlaridan foydalanishga intilayotgan bo'lsa, Qozog'iston, O'zbekiston va Qirg'iziston esa mintaqaviy hamkorlikka e'tibor qaratmoqda [20. P. 10; 21. B. 221].

Agar milliy manfaatlar suv resurslariga egalik qilish, boshqarish va nazorat qilish kabi masalalarni hal qilish bo'lsa, eng foydali yechim bu suv resurslarini taqsimlashda ishtirokchilari bilan o'zaro hamkorlik qilishdir. Bundan tashqari, global iqlim o'zgarishini hisobga olgan holda, barcha Markaziy Osiyo mamlakatlariga

bevosita ta'sir ko'rsatadigan tabiiy va iqlim muammolariga muvofiqlashtirilgan tartibda choralar ko'rishimiz mumkin.

Xulosa. Bugungi kunda suv masalalari sohasida maqbul yechimlarni ishlab chiqish va ob'ektiv asos yaratish uchun maxsus ta'lim dasturlari orqali suv diplomatiyasi sohasida mutaxassislar tayyorlash boshlanmoqda. Ushbu dasturlar Markaziy Osiyo universitetlari bilan hamkorlikda suv diplomatiya sohasida qo'shma ta'lim yo'nalishini ochish uchun ishlab chiqilmoqda. Suv sohasidagi hamkorlik va diplomatiyani keng tushunishni ta'minlash uchun mintaqa davlatlarining manfaatlari va ehtiyojlari xilma-xilligini hisobga olish ham juda muhim masala sanaladi. Dastur quyidagi jihatlarni o'z ichiga olishi rejalashtirilgan: fanlararo ta'lim - dastur talabalarga suv muammolari bo'yicha har tomonlama nuqtai nazarni taqdim etish uchun xalqaro munosabatlar, gidrologiya, ekologiya, iqtisod va huquq kabi turli sohalardagi bilimlarni birlashtirishi mumkin; xalqaro amaliyot – talabalar Markaziy Osiyoning turli mamlakatlarida o'qish yoki amaliyotning bir qismini o'tkazish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak, bu ularga turli kontekstlarda mahalliy voqeliklar, madaniyat va suv resurslarini boshqarish xususiyatlari bilan tanishish imkonini beradi; amaliy mashg'ulotlar va simulyatsiyalar - dastur xalqaro muzokaralar simulyatsiyasini, rolli o'yinlarni va aniq suv muammolarini hal qilish bo'yicha amaliy mashg'ulotlarni o'z ichiga olishi mumkin; kasbiy aloqalar - talabalar turli mamlakatlardagi hamkasblari bilan aloqalarni o'rnatish imkoniyatiga ega bo'ladilar, bu esa suv masalalarida istiqbolli hamkorlik va o'zaro tushunishga yordam beradi; diplomatik ko'nikmalarni rivojlantirish, jumladan, muzokaralar olib borish, qarorlar qabul qilish, nizolarni hal qilish va muloqot qilishni ta'minlashi mumkin.

Bunday ta'lim dasturi to'liq yo'lga qo'yiladigan bo'lsa, Markaziy Osiyoda kelajakdagi suv resurslari va barqaror hamkorlikni mustahkamlashda muhim qadamlardan biri bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. ЖИЛЬЦОВ С.С., ЗОНН И.С. Борьба за воду // Индекс безопасности. 2008. № 3. С. 49–62.
2. Akunova G.Ch. Markaziy Osiyoda suv diplomatiyasining xususiyatlari 2021 yil. No 8 (2). 229–241-betlar. doi: 10.24975/2313-8920-2021-8-2-229-241
3. Maqilova A.M. Markaziy Osiyoning suv-energetika xavfsizligi // Rossiya Tashqi ishlar vazirligi Diplomatik Akademiyasining xabarnomasi. Rossiya va dunyo. 2019 yil. 1-son (19). 79–88-betlar. URL: <https://ecogofond.kz/wp-content/uploads/2019/12/CA.D.278-Vodno-jenergeticheskaja-bezopasnost-Centralnoj-Azii.pdf>. 08.07.2023.
4. Qurbonov Sh.M. Markaziy Osiyoda suv diplomatiyasi sohasida hamkorlikni rivojlantirish // OJHPL. 2022. No 2. 88–99-betlar. URL:

- <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-sotrudnichestva-v-oblasti-vodnoy-diplomatii-v-tsentralnoy-azii> 08.07.2023.
5. Mallaev N.R. Markaziy Osiyo davlatlarining transchegaraviy suv resurslarini xalqaro huquqiy tartibga solish // Fanlar xabarnomasi va
 6. Amaliyotlar. 391–401-betlar. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/mezhdunarodno-pravovoe-regulirovanie-transgranichnyh-vodnyh-resursov> 08/07/2023).
 7. Shodimetov Yu.Sh., Ayrapetov D.A. Markaziy Osiyoda ekologik diplomatiya // Iqtisodiyot va jamiyat. 2022 yil 9-son (100). 770–777-betlar. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekologicheskaya-diplomatiya-v-tsentralnoy-azii> 08.07.2023.
 8. Donbaeva G.Ch. Markaziy Osiyo transchegaraviy daryolarining xususiyatlari (Qirg'iziston misolida) // <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-transgranichnyh-rek-tsentralnoy-azii-na-primere-kyrgyzstana> 08/13/2023).
 9. Xurramov X.X. Markaziy Osiyodagi suv-energetika muammolarining siyosiy jihati. 2015 yil. № 4. 100–108-betlar.
 10. Элкеева К. Как Бишкек и Ташкент будут строить ГЭС? // Азаттык Үналгысы. 2017. URL: <https://rus.azattyk.org/a/28721985.html> 13.08.2023.
 11. O'zbekiston Prezidenti Qirg'iziston bilan chegara va Andijon suv omboriga oid qonunlarni imzoladi. <https://president.uz/oz/lists/view/5745> 30.11.2022.
 12. Выступление начальника Управления международных связей и трансграничных водных вопросов Министерства водного хозяйства Республики Узбекистан Ш. Батирова в 5-й сессии «Региональное и двустороннее сотрудничество по трансграничным водам» Первой встречи координационного совета национального диалога по водной политике в области интегрированного управления водными ресурсами в Узбекистане // UNECE. 2022. URL: <https://unece.org/sites/default/files/202210/5.1.%20Батиров%20трансграничное%20сотрудничество.pdf> 13.08.2023).
 13. Как Узбекистан и Кыргызстан будут обмениваться электроэнергией // Gazeta.uz. 2021. 16 марта. URL: <https://www.gazeta.uz/ru/2021/03/16/uzb-kg-energy/> 13.08.2023).
 14. O'zbekiston va Qirg'iziston elektr energiyasini qanday almashtiradilar. URL: <https://business.com.tm/ru/post/9604/uzbekistan-postavil-v-kyrgyzstan-energiyu-iz-turkmenskogo-prirodnogo-gaza> 22.12.2022
 15. Мирзиёев предложил принять Региональную программу рационального использования водных ресурсов в ЦА // Кыргызское национальное информационное агентство. 2018. 25 авг. URL: <https://for.kg/news-506622-ru.html>
 16. Russell M. Water in Central Asia. An increasingly scarce resource. European Parliament Briefing // Think Tank, European Parliament. 2018. URL:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/625181/EPRS_BRI\(2018\)625181_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/625181/EPRS_BRI(2018)625181_EN.pdf).

17. 2021–2023-yillarda O‘zbekiston Respublikasida suv resurslarini boshqarish va irrigatsiya tarmog‘ini rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 24-fevraldagi qarori // Lex.uz. 2021. URL: <https://lex.uz/docs/5307921>
18. Погребняк Е. Общие реки всегда должны быть связующим звеном между народами // Ритм Евразии. 2022. <https://www.ritmeurasia.org/news->
19. Казахстан планирует пересмотреть соглашение о воде с Узбекистаном и Кыргызстаном // Gazeta.uz. 2023. 3 марта. URL: <https://www.gazeta.uz/ru/2023/07/03/syrdarya/>
20. Zhiltsov S.S., Zhiltsova M.S., Medvedev N.P., Slizovskiy D.Y. Water Resources of Central Asia: Historical Overview // The Handbook of Environmental Chemistry. 2018. P. 9–24. URL: <https://repository.rudn.ru/ru/recordsources/recordsource/1333/>
21. Garbuzarova E.G. Transchegaraviy suv muammolarini hal qilishda Markaziy Osiyo davlatlarining tartibga solish tashabbuslari. 2021 yil. No 8 (2). 219–228-betlar. doi: 10.24975/2313-8920-2021-8-2-219-228

